

TA'LIM TIZIMIDA SUN'IY INTELLEKT: IMKONIYATMI YOKI TAHDID?

Hasanova Zarina Sodiqovna

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti
qoshidagi Akademik litsey talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni, imkoniyatlari va potensial tahdidlari yoritiladi. Maqolada SI asosida yaratilayotgan o'quv platformalari, adaptiv o'qitish tizimlari, avtomatlashtirilgan baholash tizimlari, virtual yordamchilar va shaxsiylashtirilgan ta'lim yondashuvlari muhokama qilinadi. Shuningdek, sun'iy intellektdan noto'g'ri foydalanish, pedagogik aloqalarning yo'qolishi, maxfiylik va axloqiy xavflar singari muammolar ham tahlil qilinadi. Maqola yakunida sun'iy intellektdan ta'limda samarali va xavfsiz foydalanish bo'yicha tavsiyalar keltiriladi.*

Kalit so'zlar: *Sun'iy intellekt, ta'lim texnologiyalari, raqamli ta'lim, shaxsiylashtirilgan o'qitish, pedagogika, avtomatik baholash, axloqiy xavflar, raqamli xavfsizlik, virtual yordamchi, o'quv muhit.*

Bugungi raqamli transformatsiya davrida ta'lim sohasi sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining jadal kirib kelishi bilan katta o'zgarishlarga duch kelmoqda. SI texnologiyalari orqali an'anaviy ta'lim jarayonlari avtomatlashtirilmoqda, shaxsiylashtirilgan o'qitish tizimlari rivojlanmoqda, o'quv materiallari interaktiv va moslashuvchan tus olmoqda. Shu bilan birga, bu texnologiyalar bilan bog'liq axloqiy, huquqiy va pedagogik muammolar ham yuzaga chiqmoqda. Maqolada SI ta'limda qanday imkoniyatlarni yaratishi va u bilan bog'liq xavflar nimalardan iborat ekani tahlil qilinadi.

Avvalo, SI texnologiyalari orqali shaxsiylashtirilgan ta'lim tizimlari rivojlanmoqda. Bunday tizimlar o'quvchilarning bilim darajasi, o'rganish sur'ati, qiziqishlari va kamchiliklari asosida moslashtirilgan o'quv yo'nalishlarini taklif etadi. Masalan, *Khan Academy, Duolingo, Coursera* kabi platformalarda SI yordamida foydalanuvchiga mos topshiriqlar, testlar va darslar tavsiya qilinadi. Bu esa har bir o'quvchiga individual yondashuv imkonini yaratadi.

Shuningdek, sun'iy intellekt asosida avtomatlashtirilgan baholash tizimlari ham keng qo'llanilmoqda. Matnli ishlarni tahlil qilish, testlarni avtomatik tekshirish, grammatik xatolarni aniqlash va o'quvchi faoliyatini monitoring qilish kabi funksiyalar SI asosida bajarilmoqda. Bu esa o'qituvchilarning yukini kamaytiradi, vaqtni tejaydi va baholashda insoniy xatoliklarni kamaytiradi. Ba'zi ilg'or tizimlarda yozma insho va esselarni tahlil qilishda ham SI vositalari muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda.

Yana bir ijobiy imkoniyat – bu virtual yordamchilarning yaratilishi. Masalan, ChatGPT kabi tizimlar orqali o'quvchilar istalgan vaqtda o'z savollariga javob olishlari, mashqlarni bajarishda yordam olishlari mumkin. Bu virtual murabbiylar inson o'qituvchining doimiy

yordamisiz ham mustaqil o'rganishni rag'batlantiradi. Shu bilan birga, o'qituvchilar uchun dars rejasi tuzish, resurslar yaratish, sinovlar ishlab chiqish kabi vazifalarni ham avtomatlashtirishga yordam beradi.

Biroq SI texnologiyalarining ta'lim tizimiga joriy etilishi bilan bir qator tahdidlar ham yuzaga chiqmoqda. Eng avvalo, bu texnologiyalarga ortiqcha ishonch pedagogik jarayonning insoniy mohiyatini yo'qotishi mumkin. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijtimoiy-emosional aloqa, tarbiyaviy ta'sir, muomala va shaxsiy rivojlanish omillari faqat sun'iy tizimlar bilan to'liq qoplanmaydi. Pedagogika fani faqat bilim berish emas, balki tarbiyaviy va kommunikativ yondashuvlarni ham o'z ichiga oladi.

Shuningdek, o'quvchilarning SI vositalariga haddan tashqari bog'lanib qolishi mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil va muloqot ko'nikmalarining pasayishiga olib kelishi mumkin. O'quvchi har qanday savolga sun'iy yordamchidan javob olishga o'rganib qolsa, bilimni izlash, muammoni hal qilish va tafakkur qilish qobiliyatlari zaiflashadi. Bu esa ta'limning sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Maxfiylik va xavfsizlik masalalari ham dolzarbdir. SI vositalari o'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini yig'adi, tahlil qiladi va qayta ishlaydi. Agar bu jarayon shaffof va nazorat ostida bo'lmasa, ma'lumotlar sizib chiqishi, noto'g'ri foydalanilishi yoki tarmoqlarda tarqalish xavfi ortadi. Ayniqsa bolalar bilan ishlovchi platformalarda bu xavf yanada yuqori bo'ladi. Shu sababli huquqiy tartibga solish, axborot xavfsizligi va etik mezonlarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yana bir tahdid — bu ta'lim tizimida ijtimoiy tafovutning kuchayishidir. SI texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun internet, zamonaviy qurilmalar, raqamli savodxonlik zarur. Barcha hududlarda bu imkoniyatlar teng taqsimlanmagan. Natijada sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda ijtimoiy va iqtisodiy tengsizliklar chuqurlashishi mumkin.

Shunday ekan, sun'iy intellektni ta'limda muvaffaqiyatli qo'llash uchun kompleks yondashuv zarur. Bu quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

- O'qituvchilarni SI vositalaridan to'g'ri foydalanishga o'rgatish;
- Shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash;
- Ta'lim resurslariga teng kirishni kafolatlash;
- Insoniy va axloqiy qadriyatlarni ta'lim jarayonida saqlab qolish;
- Sun'iy intellekt vositalarining shaffofligini va nazoratini ta'minlash.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt ta'lim sohasida katta imkoniyatlarni yaratmoqda: u o'qitishni moslashtirish, baholashni avtomatlashtirish, interaktivlikni oshirish imkonini beradi. Biroq bu texnologiyalardan oqilona foydalanilmasa, u o'z navbatida insoniylikning yo'qolishi, axloqiy inqiroz, tafakkur zaiflashuvi va ijtimoiy tengsizliklarga sabab bo'lishi mumkin. Demak, sun'iy intellekt — bu ta'lim uchun imkoniyat ham, tahdid hamdir. Farq — undan qanday va qanchalik mas'uliyat bilan foydalanilayotganidadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Center for Curriculum Redesign.
2. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. Pearson Education.
3. UNESCO (2021). *AI and Education: Guidance for Policy-Makers*. Paris: UNESCO Publishing.
4. Selwyn, N. (2019). *Should Robots Replace Teachers? AI and the Future of Education*. Polity Press.
5. Aoun, J. E. (2017). *Robot-Proof: Higher Education in the Age of Artificial Intelligence*. MIT Press.
6. Kukul, V. (2020). Ethical Implications of Artificial Intelligence in Education. *International Journal of Educational Technology*, 17(2), 45–52.
7. European Commission (2023). *Artificial Intelligence Act: Proposal for Harmonised Rules on Artificial Intelligence*. Brussels.
8. G'aniyeva, M. (2023). Sun'iy intellekt va pedagogik yondashuvlar: O'zbekiston ta'lim tizimidagi ilk tajribalar. *Ta'lim va Innovatsiyalar jurnali*, 2(7), 81–89.
9. OECD (2021). *AI in Education: Challenges and Opportunities*. Paris: OECD Publishing.
10. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi (2024). *Raqamli ta'lim konsepsiyasi va sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha yo'riqnoma*. Toshkent: "Ma'rifat" nashriyoti.
11. Selimov, B. (2024). Sun'iy intellekt texnologiyalarining o'quv jarayoniga integratsiyasi. *O'zbekistonda pedagogika fanlari axborotnomasi*, 1(12), 53–59.